

Vajon hogyan illeszkednek mindehhez a Madáchtól, Nádas Pétertől, illetve Thomas Bernhardtól idézett mottók, a színek kiemelt szerepe és a szereplők nevei? Nem lehet figyelmen kívül hagyni például, hogy a főhős a zsidók halálanguyalával, a halottak lelkét a túlvilágra átvezető Azraellel azonos nevet visel, de testvérének nevét is Ábrahám feleségétől „kölcönözte” a szerző. Az akciódús cselekmény tehát az inter- és extratextuális utalások révén különböző kulturális hagyományok között teremt párbeszédet, és ilyen módon másodlagos jelentéstartalmak sokrétű hálózatát rejti magában.

Érdekesítő olvasmány, melynek nyelvezete egyszerre nyersen szókimondó és költői, cselekménye pedig viharosan sodró, feszültségekkel teli. Azrael története ugyanakkor nem csak könnyed szórakozást nyújt az olvasónak, komoly gondolatokat és kérdéseket is felvet a felnőtté válás belső és külső konfliktusokkal teli életménye kapcsán. (*Palatinus*)

FARKAS ZSUZSANNA

Az eltűnt idő nyomában

GYÖRGY PÉTER: ÁLLATKERT KOLOZSVÁRON – KÉPZELT ERDÉLY

Ha abból indulunk ki, hogy Erdélyt (jelentsen bármit is jelen pillanatban ez a szó) olvasási alakzatként, egyszersmind szöveggként képzeljük el, mely olvasatokat generál, számot kell vetnünk azzal a folytonosan adódó, mert szükségszerű állapottal, hogy Erdélyt különféle jelölési folyamatok s ezek fejleményei teszik láthatóvá, számos esetben pedig láthatatlanná. Az Erdély-text olvasatai nemzetiségenként és korszakonként más viszonyulási és interpretációs opciókat kínálnak és igényelnek. Egyszerre működnek az Erdély-text egymással nehezen összeegyeztethető hagyományai, kánonjai, rekanonizációs szándékai és ezek recepciói. A közvetítés nehézsége részben az értelmezések közti történeti distanciákban jelölhető ki (eltérő vonásokat tesz hangsúlyossá például Jókai Mór 19. századi útirajzainak, Gheorghe Funar 20. századi politikai beszédeinek vagy Elie Wiesel emlékiratainak Erdély-diskurzusa). Mászt jelent a mindenkori „kortárs Erdély” nemzetiségi hovatartozástól függő, részben politikatörténeti és társadalmi kontextusban: gondoljunk a döntően két világháború között működő erdélyi román Lucian Blagára és az erdélyi magyar Reményik Sándorra, a romániai államszocializmusban élő egyaránt kisebbségi Balogh Edgár vagy Herta Müller interpretációira. Egy nemzetiség egy nemzedéken belül sem ritkák a felbecsülhetetlen különbségek: Bodor Ádám, Lászlóffy Aladár, Sütő András szövegeikben jellegzetesen más előfeltevés-rendszerből és eltérő interpretatív műveletekkel közelítenek az Erdély-texthez. Másként avat be az Erdély-témáknak, fogalmaknak és jelölőknek a viszonylatába egy bizonyos értelemben külső (például rendszerváltás utáni magyarországi magyar) nézőpont, attól függően, hogy azt érdeklődő kulturális figyelemmel, gazdasági motivációkkal, netalán politikai populizmussal teszi. A permanensen változó Erdély-textben permanensen szelektálódnak a meghatározó hagyományelemek, Erdély aktuális elbeszéléséhez

szükséges retorikák. Ez azt is jelenti, hogy az egyes diskurzusokban nem egyszerre történik bizonyos fogalmak és nézőpontok leváltása, átírása, újrafelfedezése. Olyan aszimmetria jön létre a fogalmak használatában, mely a megértést kétségesé teszi: *nem azt értem Erdély alatt, amit te kiolvasol belőle*. Hiányzik az a komparatív stratégia, amellyel feloldhatók volnának az Erdély-text végletei. Az Erdély-text sok jelölőfolyamat sok esetben rivalizáló, sőt konkurens, közös nevezőre sem hozható fejleménye (például Trianon megítélésének nemzetiségi különbségei) magába foglal esztétikai, tudományos, politikai, társadalomtörténeti, néprajzi diskurzusokat egyaránt. Az Erdély-text ennél fogva identitás- és emlékezetpolitikai versenyhelyzetet is teremt. Ami egyik nézőpontból értelmezési válság, a nagy elbeszélés vége, egy másiktól az értékőrzés esélye, egy harmadiktól az új kezdet, egy új reprezentáció lehetősége. Az Erdély-palimpszesztusból ma már alig észlelhető nyomok formájában van csak jelen az örmény, a ruszin, a jiddis s egyre kevésbé a német diskurzus: rövid időn belül eltűnnek (bizonyos archiválási törekvések ellenére is) az egymással bonyolultan összefüggő, esetenként újrendezhető különbségek. E különbségek elnyomása (itt jegyezném meg, az általam használt Erdély-text kifejezés is félrevezető, mert például nyelvileg egyoldalú – Erdély, és nem Transilvania vagy Siebenbürgen – használatát egész egyszerűen az indokolja, hogy egy meglehetősen bonyolult mintázathoz megkezdődhessen a hozzáférés) lehetőséget biztosíthat az Erdély-text kisajátító, új narrációs elvek szerint történő megalkotására. A „kortárs múlt” születésére – ahogyan György Péter fogalmaz *Állatkert Kolozsváron – A képzelt Erdély* című nagyívű munkájában.

Nagyra értékelhető minden olyan értelmezés, amely nézőpontok tapintatos cseréjére, a nézőpont-pluralitás érzékeltetésére is tesz – különben vállaltan elfogult – kísérletet. György Péter nézőpontjai (egy budapesti kultúratudóséi tehát) számos esetben a különféle horizontok közti közvetítés megvilágosító erejű példáit hozták. Olyan szövegek soráról van szó, amelyek történeti és kortárs metszetben, de visszatérően elemzik annak a fogalomtörténetnek és kulturális térnek a történetét, amely Erdélyként ismeretes – pontosabban ennek elsősorban az első világháborútól kezdődő és napjainkig tartó (történetileg tehát eltérő, emlékezetpolitikai fordulatokban gazdag) *magyarországi recepcióját*. Úgyis fogalmazhatunk, hogy az ominózus időszakban Magyarország felől kolonizált Erdély-kép bemutatására vállalkozik könyvének tizenhat esszéje. Úgy tűnik, mintha az *Állatkert Kolozsváron* esszéi egy társadalmilag elleplezni kívánt (trianoni trauma), mégis transzparensen jelenlévő (Trianon művészeti, társadalmi, politikai reprezentációi) szakadás köré szerveződnének. A szakadás paramétereinek aprólékos felmérése indokolja a könyv tematikus gazdagságát: a György Péter összeállította Erdély-text magába foglal architekturális elemzéseket, emlékmű-kritikákat, filológiai áttekintéseket (többek közt a *Vérző Magyarország* című, Kosztolányi Dezső által szerkesztett „irredentantológia” tüzetes vizsgálatát), sorsolvasatokat (Bretter György, Szilágyi Domokos, Szabédi László munkásságaihoz, szerepdilemmáihoz rendelhető lehetséges példaértékek számba vételét). Termékenynek látom György Péter meglátását, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendszerváltást követően Erdély egyre inkább mitikus térként, legalábbis egy újraírható mítosz diszkurzív elemkészletének fő motívumaként tűnik fel a „mindenkori Budapest” számára. Ez az Erdély-interpretá-

ció gyakran idéz retorikájában két világháború közötti nyelvi kliséket, fordulatokat, miközben nem vesz tudomást a fent említett szakadás egyik legrelevánsabb következményéről, arról, hogy a megidézett és a jelenkori Erdély valósága nem ugyanaz. A megidézett Erdély-text legérzékenyebb kontextusa – az, amiben keletkezett – átalakult és elmúlt. Ahogyan György Péter fogalmaz: „a két háború közti fogalmak történeti reflexió nélküli használata a történetiségtől való megszabaduláshoz vezettek” (22.), „a történetiség eltűnése tette láthatatlanná a valóságot, az eltérő hagyományokat, szövegeket” (22.), „a történeti idő visszamenőleges meg nem történtté tétele igazi csodafegyver: lehetőséget teremt a történeti összefüggések széjjelverésére, s az ideológiai klisék szerinti montázsok, retorikák gátlástalan használatára” (24–25.), „a történeti emlékezet helyét felváltják a radikális múltteremtés mítoszai” (25.). A radikális múltteremtés kiindulópontként a nagy szakadást (a trianoni traumát) teszi meg, s ehhez viszonyítva pozicionálja újra a történet eseményeit a szakadás két oldalán. Paradox módon a nagy szakadás előzményeiről és következményeiről nem akar tudomást venni ez a szemlélet – ezáltal az Erdély-text eredendő sokszínűségét tagadja. Az Erdély-textben a különbségek elnyomása egy előíró, normatív, egyoldalú kánonhoz vezet, amit György Péter neotradicionálista giccsként értelmez. Itt elég csak utalnunk Wass Albert regényeinek és a bennük konzervált emlékezetpolitikának a népszerűségére, vagy például azokra a diskurzusokra, melyek a gyimesi ezer éves határokról rendre a 19. századi fenséges esztétikájának nyelvi készletével beszélnek. Diszkontinuus események egyetlen vélt kontinuitásba (narratívába, nagy elbeszélésbe) rendezése jelhasználati dilemmákat, sőt a jelrendszer drámáját eredményezhetik. „A történeti időben és terekben egymásra rakódott rétegek, az egymásra reflektáló, egymást tagadó, megerősítő szövegek, a különféle Erdély-képek, -értelmezések, -fogalmak és -tapasztalatok összefüggésrendszerét átvette egy kizárólagos, azaz szükségképp téves, felületes, semmitmondó és agresszív ideológiai kép(zet).” (21–22.) A kontinuitásélmény sajátos esete a 19. századi és részben 20. század eleji etnikai térképészet, ami egy jelrendszer manipulálásával és manipulációjával szolgálta az etnikai biztonságérzet fenntartását, célja tehát legitimációs. A megrendelő saját etnikai és ideológiai protokollja szerint alakította az etnikai térképészet reprezentációs gyakorlatait: homogén területekként látott például olyan kontaktzónákat, amelyeknek a nemzeti-ségi statisztikai valóság ellentmondott. A szimbolikus geográfia saját érdekei szerint felhasználva a földrajztudomány objektív és egzakt kategóriáit, bizonyos terminológiai paneljeit, egyrészt önmagának is az objektivitás és egzaktuság látszatát keltette (élesztve ezáltal nemzedékekben hamis állandóságérzetet), másrészt láthatatlanná tette az etnikai és társadalmi valóság tényleges paramétereit. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető egy olyan (szintén 19. századi esztétikai és eszmetörténeti alapokon nyugvó) szimbolizációs gyakorlat, amely a nemzeti, etnicizált táj megteremtésében volt érdekelt. „A Monarchia évtizedeiben, majd Trianon után a földrajztudomány kétségkívül hatásosan etnicizálta, historizálta a természettörténetet, s így az épített környezetben túl is magyarként látta és láttatta a földet, a hegyeket, völgyeket, folyókat egyaránt.” (88–89.) A geológiai objektumokat transzcendens tartalmakkal, a tájegységeket, városokat, köztereket nemzetkarakterológiai jegyekkel felruházó retorika napjainkig jelentékeny szereppel bír a forgalmazott Erdély-

textek elbeszélői stratégiájának alakításában. Az ilyen típusú olvasatok legfőbb veszélye abban áll, hogy olvasóik beleegyezését, hozzájárulását elnyerve igazként, sőt kizárólagos igazságként pozicionálják magukat, gyakran az emlékezés és szolidaritás retorikáin túl (vagy azok helyett) drasztikus, történetileg érzéketlen tematikus szűkítéseket hajtanak végre. Az Erdély-text komplex mintázatainak leegyszerűsített, ám az ismeretelméleti stabilitás illúzióját ébresztő sémái éppen az Erdély-text lényegét vetik el.

György Péter könyvének argumentációs csúcspontjai – a későbbiekben említendő irodalomtörténeti észrevételek mellett – az Erdély-text urbanisztikai kontextusainak érzékletes elemzéseiben jelölhetők ki. A szerző ezekben az esszéiben arra kíváncsi, hogy az erdélyi építészet formatana, allúziórendszere, valamint az Erdélyre (és annak elvesztésére) figyelmeztető emlékjelek (székelykapuk, kopjafák, de ide sorolható az utcanévadás is) hogyan parafrázeálják a magyarországi (köz)terek térhasználatát. Különbséget kell tennünk az 1918 előtt, de a mai Magyarország területén épült, a magyar építészeti kultúrában erdélyiként számon tartott épületek architektúrális kidolgozottsága és szimbolizációs jelentősége között, 1918 után. Ekkortól például Kós Károly és Jánszky Béla (1908–1909-ben épült) zebegényi temploma a Duna partján már nem csupán a kalotaszegi architektúra morfológiájának szép példája, hanem egyben az elveszett Erdélyre, az Erdély-text szakadására intő jel is. A magyarországi rendszerváltást követően – mikor megszűnt az államszocialista esztétika, világértelmezés hegemon státusza, és lehetőség nyílt az emlékezetkultúra új formációnak kibontakoztatására – Budapest és szerte az ország megtelt az erdélyi (népi) építészet effektusaival. A szimbolikus tértextúrák átírásával az Erdély-text egyre nagyobb erővel lett jelen a köztereken. György Péter esszéiben archeológiai rétegződéseket tár fel, nem felejtkezve meg a kortárs populáris nacionalizmus téréhségének néhány példájáról sem. Ezek közül leg-szimptomatikusabb talán Dobogókő esete. Dobogókő interpretációja Pannonhalmával oppozíciós viszonyban történik. A bencés ima- és iskolaközpont átépítése a hagyomány újraírásának kivételes pillanata, érvel György Péter, mert radikális hagyományrestaurációjában „kikerüli a didaktikus, illusztratív ideológiai térképezés minden ismert jellegzetességét.” (65.) „A monasztikus közösség visszakapta önzonosságának fizikai terét, azaz spirituális otthonát, a historikus múzeumból spirituális helyé tett bazilikát.” (63.) Dobogókő közvetlen architektúrális kontextusa (szintén) alapvetően változott meg az elmúlt évszázadban. Manapság viszont már olyan épített hibrid térszerkezetként tűnik fel, mely számos kulturális és ezoterikus utalásrendszert működtet egyidejűleg – idézetek kollekciójának olvasását teszi lehetővé a természetjárás során. A földrajzi teret mentális térré, nemzeti tájjá konvertáló szemlélet számára fontos volt, hogy a trianoni nagy szakadás után (amikor is a Magas-Tátra és az erdélyi havasok kitüntetett helyei elvesztek) a nemzeti táj megteremtésének, megélésének, besétálásának új útjait dolgozza ki. Dobogókő korszerűsítésének hátterében tehát egy érzékeny politikátörténeti pillanat húzódik meg. Dobogókőn épült az ország egyik első menedékháza még 1898-ban, majd itt hozták létre Magyarország első súpályáját 1923-ban, a Szűz Mária kegyhelyet, a jezsuiták Manréza lelkigyakorlatos házát, a Makovecz Imre tervezte Zsindelyes Vendégházat. De itt működik az Ósmagyar Táltos Egyház szívcsakrája, a turul madár

kontúrjait követő szakrális túraútvonal és a műanyag jurtatábor is. A Dobogókőként ismert dekoratív épület- és eszmemontázs kapcsolatba hozható azzal, amit György Péter kompenzatív emlékezetnek, imaginárius paratörténelemnek, ahistorikus szinkretizmusnak nevez.

Röviden kitérek az *Állatkert Kolozsváron* címadó, irodalomtörténetileg talán legizgalmasabb esszéjére, amely írás, hatalom, inkognitó és nyilvánosság konstellációit elemzi a kolozsvári *Utunk* folyóiratból vett három példán keresztül (nekrológ, olvasói levél, a Pezsgő-díj kuratóriumának jegyzőkönyve). Diktatúrában valamennyi nyomtatott sajtóorgánum – az irodalmi, kritikai folyóiratok tehát nemkülönben – magukon viselik a hatalmi beszéd és a deskriptív művészetideológia propagandisztikus (ennélfogva parodikus) nyelvének nyomait. Érdeklődésre tarthatnak számot az olyasfajta bunkerrovatok, melyek a normatívnak vélt, „ideológiailag kontrollált retorikai alakzatokba rendezett mondatok” (258.) világán túl másfajta nyelvhasználat lehetőségével kecsegtetnek. Egész egyszerűen más szótár, más szintaktikai alakítottság, más stílus és témakészlet alapján szerveződnek. A hatalom nyelvétől és kulturális logikájától különböző nyelvjátékok használatára nyílik tér nézőpontjaik és kontextusaik – a folyóiratban zajló diskurzus konvencionális rendjét megbontó – inkongruenciája miatt. Az írás szabadságfokát megnövelő, jellemzően olyan „alkalmi” műfajokra gondolhatunk itt, mint a nekrológ (György Péter Bodor Ádám 1977-es, Dankanits Ádámnak emléket állító szövegét idézi). De ezekhez az alkalmi műfajokhoz sorolhatók az *Utunk* azon részletei, melyek az 1971 és 1983 között kiosztott Pezsgő-díj kuratóriumának szerkesztett jegyzőkönyveit tartalmazzák. A fent említett időszakban, az év legjobb könyvét jutalmazó, az állami mecénatúrától és befolyástól független alternatív irodalmi díj „civil jellege folytán viszonylag jól leképezte a kánonformáló tekintéllyel bíró kritika opcióit” (Balázs Imre József). György Péter az 1977-es jegyzőkönyvből részleteket közül Bretter György és Tamás Gáspár Miklós érvei és ítéletei közül – ezáltal mintegy beavat a tankönyvekben, oktatásban kodifikált hivatalos esztétikáktól eltérő, alternatív irodalomszemléletekbe. (Indokolt a többes szám használata, hiszen például Láng Gusztáv, Bretter György vagy Kántor Lajos irodalommal kapcsolatos preconcepciói és elvárásai is különböztek.) György Péter harmadik példáját az *Utunk* Levélváltás rovatával összefüggésben hozza. Az *Utunk* utolsó oldalán, stílszerűen, meglehetősen marginális pozícióban jegyzett rovat gazdája K. Jakab Antal, a folyóirathoz érkezett kezdő vagy műkedvelő szövegekről folytatott levelezést a szerzőkkel (és az olvasóközönséggel). György Péter úgy véli, „a Levélváltás becsét igencsak megnövelte, hogy az egészében kívül esett az ideológiai öncenzúra világos normáin: mert az amatőrök kulturális logikája egyszerűen nem vett tudomást arról az elvárásrendszerrel, amelyet, ha teljesített, ha nem: de az elithez tartozók, tehát a Párt világában élők, vagy azt ismerők, mind tudtak.” (262.) Minőségileg más eset áll fenn, ha egy mértékadó szépiró (jelen esetben Bodor Ádám) szimulál olyan beszédmódot (álneves olvasói levelet: „W. J. kolozsvár-napocai lakos”), amely úgy tesz, mintha nem ismerné a bevett ideológiai klisékre kínosan ügyelő megszólalási struktúráját. Ez a naivnak és marginálisnak tetsző (illetve annak az illúzióját előállító) beburkolt-outsider beszéd kommunikálhatatlan (így pedig közömbös) a rendszer és a cenzúra opciói számára. Ahogyan Bodor Ádám szépirói mű-

ködése, sajátos prózapoétikája, minimalista esztétikája ugyancsak kívül maradt a cenzúra normáin. Bodor Ádám kísérletének lényege – jegyzi meg György Péter – „az ideológiai azonosíthatatlanság szövegeinek megteremtésében állott, a máramarosi hegyek világa a szocializmus peremén túl volt. A minimalista próza olyan leírásokból állt, olyan szigorúan összefoglalt cselekményeket jelenített meg, amelyek lefordíthatatlanok voltak a rendszerhez való hűség vagy ellenséges viszony szempontjából” (263.), „a kiismerhetetlenség világa, mindaz, ami Bodor Ádámot egész életművén át, folyamatosan izgatta” (266.).

Itt hoznám szóba a korabeli privát levelezés titoktalanításának (tehát a levéltitok megszüntetésének, és a levelekbe foglalt információk, „közérzetek” begyűjtésének) központilag irányított gyakorlatát Szilágyi Domokossal kapcsolatban. Szilágyi Domokos levelezésében idővel egy olyan intimitás kiépítésére tesz kísérletet, mely a feladó és a címzett közé ékelődő hatalmi kontroll kijátszását (átjátszását) egy nyelvjáték részének tekinti. A levél így olyan reprezentációs és kommunikatív felületté válhat, mely bizonyos létepezódok, tematikák (tartózkodási hely, munkaterv, utazási terv, családi állapot) közlésével megteremtheti az ellenőrizhetőség illúzióját az ellenőrző szervek felé, viszont a leveleket átitató nyelvjátékok, szójátékok, ironia, vicc alakzatai ezt az ellenőrzöttség-tudatot (ideiglenesen) fel is számolhatják. E tapasztalat megközelíthető az érem másik oldala felől is: a szimmetrikus megszólítás-struktúrát felülíró, három vagy több elemű kommunikációs szisztéma a felső instancia felé történő üzenés primer lehetőségét is implikálja, ezáltal a levelezés (originális, familiáris hatókörön túlmutató) hangsúlyosan performatív cselekvésnek tekinthető. A költő 1974. november 19-én, öccséhez írott levelében meglehetősen nyíltsággal említi *Felezőidő* című verskötete publikálási nehézségeit: „A könyvet valósággal kasztráltam, négy éven át játszadoztam a cenzúrával. Ember, mérgelődj. Nagyjából kiegyeztünk a fele-fele arányban. A megmaradt versekről értesítettem a *Tiszatáj* című szegedi folyóiratot. Most várom a sajtópert. Küldjél cigarettát a dubába (dutyiba)!” A Securitate a költő öccséhez írt levelét megelőzően, 1974. október 23-án már elrendelte Szilágyi Domokos informatív dossziéjának megnyitását a cenzúra által visszautasított költemények megismerése céljából. Az előbbi körülményháló ismeretében vajon mennyiben tekinthető késznek a *Felezőidő*, eltekinthetünk-e a cenzurális intervenciók szövegbefolyásoló szerepétől? Rekonstruálható-e valaha az eredeti kötetkompozíciós intenció? Ezek a kérdések egy jelen pillanatban még nem felmérhető Erdély-text sajátjai. Hasonlóan például a posztkommunista társadalom egyik új, lehetséges „műfajának”, az állambiztonsági megfigyelési dossziék publikálásának kérdéséhez. Mennyire kerülhet valaki kommunikatív-diszkurzív viszonyba saját dossziéjával? Betekintést nyújthat-e az önértés bonyolult konfigurációjába, az önszemlélet munkájába? A dosszié vajon a diktatúra szellemi és mentális terhe elbeszélésének szövegművé applikálható új esélye? Csak utalnék a közelmúlt néhány releváns művére: Cs. Gyimesi Éva: *Szem a láncban. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába*; Markó Béla: *Egy irrelevanta hétköznapjai*; Gálfalvi György *Kacagásaink* című „emlékiratának” eddig közölt fejezetei.

György Péter esszékötetében a diskurzus elemzése mindig magában foglalja egyrészt a diskurzus és a tárgyát képező hagyományok, másrészt a diskurzust lét-

rehozó narratív eljárások közötti kapcsolatok és különbségek vizsgálatát. Az Erdély-text olvasása során kezdeményezett szempontjainak konzekvens láttatásával, szakirodalmi választásaival meghatározó módon vesz részt az Erdély-text tárgyilag os értelmezéséhez szükséges diszkurzív tér megteremtéséért folytatott küzdelemben. Könyve egyszerre alakulás- és befogadástörténeti fejlemény. (*Magvető*)

KORPA TAMÁS

Több regiszter

LENGYEL IMRE ZSOLT: BESZÉLGETÉS FÁKRÓL

E recenzió alaphelyzetét – és ez rögtön szimptomatikusnak tűnik – maga a recenzeált kötet is megfogalmazza, a következő szavakkal: „Létezik a kritikaírásnak egy igencsak bizarr alfaja, amikor kritikusok más kritikusok kritikáit összegyűjtő köte-teiről írnak.” (161.) Lengyel Imre Zsolt így vezeti be Kosztolánci Tibor *A fiatal Os-vát Ernő* című könyvéről írt kritikáját. Metadiskurzusként is értett „meta-meta-metadiskurzusként” határozza meg e „bizarr” műfaj lényegét, amelyben „a sa-játunkkal megegyező státusú szövegeknek kell metanyelvként fölébe kerekednünk, mintegy az ő *műszerkészletüket* a mi (nem nagyon másmilyen) *műszerkészletünk-ke*l feltárni” (uo., kiemelés tőlem).

A minősítés érthető, és mégsem az: mintha belterjességet panaszolna fel ott, ahol e szó leginkább a dilettánsok demagóg érvrendszerében kaphat helyet (egy-más műszerkészletének bütykölését belterjességnek minősítettem). Kritikus kriti-kusról, költő költőről, novellista novellistáról: éppen a *megegyező státus* miatt vá-lik izgalmassá az efféle interpretáció. Mert egy ilyen párosítás lehetőséget ad a fel-szabadult beszédre, ezt irodalomtörténeti példákból is láthatjuk: ezek a szövegek egyfelől a rivalizálás kódjai szerint olvashatók, de emellett olyan szubverzívnek tekinthető szempontok is nagy szerephez jutnak bennük, mint a szubjektív tetszés. A *megegyező státus* rokonító ereje elég ahhoz, hogy bizonyos berögződéseken – legalább ideig-óráig – túllépjünk: stílusdivaton, kanonikus rendszereken, elvárt gondolkodásmódon. Egy távoli példa: Tandori Dezső fokozott lelkesedése Szép Ernő művésze-te iránt sok irodalomtörténészben finoman szólva is kérdéseket szül, de a lelkesedés csak aláhúzza, hogy minden költőnek – hát még egyik legnagyobb élő költőnknek! – szuverén joga azt nagy költőnek tekinteni, akit akar, az összes létező kánonra fittyet hányva. Más nézőpontok, más hangsúlyok érvényesülnek, ha hasonló beállítottságú az elemző és az elemzett: *similis simili gaudet*. Az átjárá-sok ilyen értelemben is termékenyek: a szokatlan izgalmas.

Visszatérve a kiemelt szavak rejtett értelméhez: ha elfogadom Lengyel Imre Zsolt köte-te egyik metakritika írásának (kettő van belőle) metaforikáját, most affé-le kék overálos szakiként szusszanok egyet, leteszem a szerszámosládámat, és ci-garettára gyűjtva bemászok a *cáig* alá, hogy lássam működik-e, vagy esetleg vala-